

Internacionalismy s řeckými kořeny v české slovní zásobě¹

■ DAGMAR MUCHNOVÁ (Praha)

Abstract:

International words with Greek roots in Czech lexicon

The article examines international words in Czech lexicon, especially those used in the area of linguistic terminology. The purpose of the article is to demonstrate that a number of international words, both in common and in terminological vocabulary, have Greek roots. The article also deals with the ways of adopting these roots (loanwords, morphological and semantic calques), with names of fields of science, with hybrid compound words and with frequently used Greek etyma.

key words: internationalisms – international words in Czech language – Greek etymons in Czech lexicon – Greek roots – hybrid compounds – international linguistic terminology with Greek etymons – grammatical and semantic calques

klíčová slova: internacionalismy – mezinárodní slova v češtině – řecké etymony v českém lexikonu – řecké kořeny – hybridní kompozita – mezinárodní lingvistická terminologie s řeckými etymony – kalky gramatické a sémantické

1. Úvod

Je všeobecně známo, že velké množství odborných a vědeckých termínů je založeno na latinských kořenech. Méně si už lidé uvědomují, že z latiny pochází i mnoho slov užívaných v běžné konverzaci (*ministr, prezident, antikvariát, aperitiv, republika* atd.). Taková slova jsou sice často intuitivně pocíťována jako „cizí“, zejména proto, že se vyskytují i v jiných jazycích anebo že mají některé vlastnosti netypické pro češtinu (viz sekce 4.1), ale o jejich společném latinském původu mluvčí zpravidla nic netuší. Ještě výraznější je situace týkající se klasické řečtiny: povědomí o řeckých kořenech

¹ Tato studie vznikla za podpory projektu Univerzity Karlovy Progres č. 4, *Jazyk v proměnách času, místa, kultury*. Děkuji anonymním recenzentům za jejich podněty.

v české slovní zásobě je v podstatě nulové i mezi vzdělanými jedinci. Cílem tohoto článku je proto upozornit na to, že celá řada mezinárodních slov je založena na řeckých etymonech² a že tímto způsobem je starořečtina stále živá. Jak uvádí František ČERMÁK (2010, s. 212–213), v první tisícovce nejfrekventovanějších slov v češtině figuruje téměř dvacítko slov s řeckými etymony (např. *centrum, ekonomika, historie, policie, politický, scéna, systém, praxe, škola, technika, téma* ad.). Tato slova jsou – což je překvapující – užívaná častěji než některá česká slova, která intuitivně pokládáme za velmi frekventovaná, jako např. *náměstí, drahý, líbit se, živý, hora, země*.

Mezinárodními slovy s řeckými kořeny v české slovní zásobě se – pokud vím – nikdo systematicky nezabýval. Máme sice k dispozici kvalitní etymologické slovníky češtiny (HOLUB – LYER 1971; REJZEK 2001 a zejm. REJZEK 2015), které internacionalismy reflektují,³ ale ty samozřejmě nevěnují speciální pozornost řeckým etymonům. Jediná publikace zaměřená vysloveně na klasické jazyky je útlá monografie Stanislava ŽAŽY *Latina a řečtina v slovní zásobě, gramatice a terminologii slovanských jazyků* (2010). Jak ovšem název napovídá, Žažova práce má širší záběr: pracuje s několika slovanskými jazyky, a to v delším časovém úseku, a zaměřuje se i na další jevy než jenom na slovní zásobu.⁴

Zájem o podobná zkoumání však mezi veřejností existuje, jak o tom svědčí četné články na internetu, zejm. ve Wikipedii. Ty se ale týkají angličtiny⁵

² Termín *etymon* chápeme tak, jak je běžně definován v anglických zdrojích, např. v MERRIAM-WEBSTER (s. v.) „a word in a foreign language that is the source of a particular loanword“, popř. v *English Oxford living dictionaries* (s. v.) „a word or morpheme from which a later word is derived“. Poněkud odlišně je chápán v českých definicích, např. v ESČ (2002, s. v. *etymon*) „v dnešní srovnávací jazykovědě název pro prvotní, rekonstruovanou formu lexému a jeho původní etymologický význam“.

³ MACHEK (2010) se zaměřuje na starou domácí slovní zásobu a slova cizího původu opomíjí.

⁴ Drobná knížka BARANDOVSKÉ-FRANK (1995) je věnována pouze latině ve funkci mezinárodního jazyka a není zaměřena na slovní zásobu. O řečtině podává jen stručnou informaci týkající se jejích dějin (s. 13–15).

⁵ Internetové články o anglických slovech s řeckými kořeny (výběr):
https://en.wikipedia.org/wiki/English_words_of_Greek_origin
http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Latin_and_Greek_words_commonly_used_in_systematic_names
http://en.wikipedia.org/wiki/Classical_compound
http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Greek_and_Latin_roots_in_English

a francouzštiny⁶ a mají spíše popularizační charakter.⁷ Pro studenty středních škol je určena oblíbená příručka J. MORWOODA a M. WARMANA, *Our Greek and Latin Roots* (2007). Odborněji jsou zaměřeny např. práce R. M. KRILLA, *Greek and Latin in English Today* (1990), či O. WITTSTOCKA, *Latein und Griechisch im deutschen Wortschatz* (1980), mezi vědeckými studii je možno jmenovat na internetu zveřejněnou ALDRICHOVU práci *Mathematical Words: Origins and Sources* (2009–2014) nebo práci DE CLERCQ(OVÉ), *Etymons grecs et latins du vocabulaire scientifique français*.

2. Zkoumání vpravdě detektivní

I když je odborníkovi (grécistovi či etymologovi) jasné, že etymon daného mezinárodního slova pochází ze starořečtiny, cesty, jímž se tento internacionalismus do češtiny dostal, jsou velmi spletité a někdy jen obtížně odhalitelné. Jsou zde slova, která existovala v klasické řečtině a byla již v antice přejata do latiny, protože pro daný obsah neměla latina svůj vlastní výraz; někdy přitom mohlo dojít i k jistému sémantickému posunu. Některé řecké etymony si vypůjčila latina až ve středověku, aby z nich vytvořila latinské neologismy, a další ještě později, v období renesance či baroka. Z latiny pak byly tyto výrazy přejímány do národních jazyků, později dokonce byly nové výrazy uměle vytvářeny přímo v národních jazycích z řecko-latinských základů; odtud se potom tyto neologismy stěhovaly do dalších (západo)evropských jazyků (a také do češtiny) a začaly fungovat jako internacionalismy. Řada výrazů, zejména v oblasti terminologické, vzniká až v 18. či 20. stol. v souvislosti s pokrokem a prudkým rozvojem věd. Někdy dokonce známe autory takto vzniklých termínů a odborníci jsou dokonce schopni určit rok, kdy k jejich vzniku došlo. Takové údaje lze najít i v některých etymologických slovnících, např. v novém vydání REJZKOVA etymologického slovníku (2015), kde je – poprvé v češtině – téměř u každého hesla uvedeno století prvního zjištěného výskytu slova v češtině. V anglických či francouzských slovnících jsou

---

[https://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:Ancient Greek words with English derivatives](https://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:Ancient_Greek_words_with_English_derivatives)

⁶ Internetové články o francouzských slovech s řeckými kořeny (výběr):

https://fr.wikipedia.org/wiki/Racines_grecques

https://fr.wiktionary.org/wiki/Annexe:Racines_grecques_en_fran%C3%A7ais

https://fr.wiktionary.org/wiki/Cat%C3%A9gorie:Mots_en_fran%C3%A7ais_issus_d%E2%80%99un_mot_en_grec_antien

⁷ O češtině jsem žádné stati nenašla, srov.

https://fr.wiktionary.org/wiki/Cat%C3%A9gorie:Mots_issus_d%E2%80%99un_mot_en_grec_antien

takové údaje běžnější, např. ve volně dostupném etymologickém slovníku angličtiny (HARPER) nebo i v obecně zaměřených encyklopedických slovnících, např. v *Le Grand Robert de la langue française*, v *Collins English Dictionary* nebo v *Oxford English Dictionary* (OED).

Čeština samozřejmě není primárním jazykem, kde se internacionalismy s řeckými etymony objevují; čeština je většinou přejímá prostřednictvím prestižních evropských jazyků, zejm. němčiny, francouzštiny a angličtiny, které je vytvořily samy s použitím řeckých etymonů v latinizované podobě, nebo – zejm. v dřívějších dobách – je převzaly prostřednictvím latiny. Pro nás je důležité, že klasická řečtina je – díky pronikání do latinské slovní zásoby a pak i do moderních jazyků – stále aktuální a její znalost může přispět k lepšímu porozumění mezinárodním slovům, vzájemnému propojení výrazů v různých jazycích, a tím i snadnějšímu a hlubšímu chápání slovní zásoby v jiných jazycích. Jak uvádí Vibeke ROGGEN (2014, s. 321), národní filologie většinou nevěnují řeckým a latinským etymonům dostatečnou pozornost; ty jsou studovány spíše okrajově v rámci jiných otázek. Ale ani klasický filolog nemůže sledovat celou cestu řeckého etymonu do moderních jazyků, takže spolupráce grécistů s odborníky na národní filologie, neolatinisty a medievisty se jeví jako velmi prospěšná.

Klasičtí filologové jsou s to analyzovat výpůjčky⁸ v antickém období a těmto otázkám je věnována relativně značná pozornost. Celou řadu řeckých výrazů totiž přejala latina spolu s řeckou kulturou a se základy vědecké terminologie. Řeckým výpůjčkám v latině je věnováno poměrně dost dílčích studií, např. studie SCHUBERT(ové) (2011) a FRUYT(ové) (2011), dále obsáhla dvoudílná monografie F. BIVILLE(ové) (1990, 1995), nehledě na již starší souhrnnou práci O. WEISEHO, *Die griechischen Wörter im Latein* (1882). Ohledně pozdějších období známý neolatinista RAMMINGER (2014) přiznává, že o neolatinických neologismech sice existují jednotlivé studie zaměřené na konkrétní autory, ale celkově se řečtině jakožto zdroji pro neolatinickou slovo tvorbu dostává jen malé pozornosti.⁹ Pokud jde o novodobé neologismy 18.–20. st., často není jisté, jakým směrem se výpůjčka v moderních jazycích pohybovala, a je otázkou, zda je to vůbec možné zjistit.

⁸ Obecný, ale instruktivní výklad k výpůjčkám a k adaptaci výpůjček je obsažen v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny*, s. v. *výpůjčka (přejímka)* a *adaptace výpůjček* (autor Marek NEKULA). Slovník byl zpřístupněn krátce před termínem odevzdání článku, takže jsme jej nemohli plně využít.

⁹ „Greek as a source for Neo-Latin word formation has only received sporadic attention so far“.

Naším cílem však není sledovat a odhalovat celou historii jednotlivých internacionalismů v češtině, nýbrž ukázat bohaté zastoupení řeckých elementů v internacionalismech, které se objevují i v češtině, a věnovat speciální pozornost jedné oblasti, a to odborné lingvistické terminologii.

3. Slova zdomácnělá (asimilovaná)

Nejstarší slova s řeckými kořeny v češtině zdomácněla, to znamená, že se plně přizpůsobila výslovností, pravopisem i flexí češtině tak, že uživatelé jejich cizí původ vůbec nepocítují. Jde často o slova, která byla přejata do češtiny již před rokem 1500, tj. byla součástí staročeské slovní zásoby,¹⁰ např. *papež* (13. st.),¹¹ *anděl / anjel* (13. st.),¹² *apoštol* (13. st.), *škola* (14. st.),¹³ *rýma* (14. st.), *mnich* (14. st.), *drak* (14. st.), *epištoła* (14. st.), *lev* (14. st.), *bible* (14. st.), *papír* (14. st.).¹⁴ Ekvivalenty některých z nich se objevují již ve staroslověnětině, např. ekvivalent dnešního *anděl*, *apoštol* (JAMNÁ 2015, s. 123). Avšak to, jak starořečtina ovlivňovala slovní zásobu starších jazykových fází, tj. staroslověnětiny a staročeštiny,¹⁵ stojí stranou našeho zájmu. K asimilovaným slovům mohou patřit i některé mladší výrazy, které se etablovaly v češtině o něco později, např. *tyran* (15. st.), *krokodýl* (16. st.),

¹⁰ Viz např. stručný přehled dějin přejímání z klasických jazyků (KYSUČAN 1994).

¹¹ Doba prvního výskytu českých lexémů je uváděna podle REJZKA (2015) a dále už nebyla ověřována. REJZEK (2015, s. 9) stanovil jako dolní hranici výskytu 13. st., i když – jak zdůrazňuje – se glosy a bohemika mohly objevit i dříve.

¹² VEČERKA et al. (2006, s. 193) argumentuje, že čes. *anděl* nemůže být z hláskoslovných důvodů prapříbuzné s řec. ἄγγελος. REJZEK (2015, s. v.) naproti tomu vzájemnou souvislost nepopírá, ale poukazuje na to, že původ řec. ἄγγελος ‚posel‘ je nejasný; BEEKES (s. v.) uvádí odpovídající myk. *a-ke-ro* a nevyklučuje možnost orientálního původu.

¹³ Pro zajímavost uvádíme etymologii alespoň jednoho z uvedených slov, a to *škola*: řec. σχολή, -ής, f. ‚volný čas, volno pro učenou diskusi, místo pro diskusi‘ > lat. *schola* ‚volno pro diskuse a pro přednášky, škola‘. Latinská forma pronikla do mnoha románských jazyků, např. starofr. *escole*, fr. *école*, šp. *escuela*, ital. *scuola*, ale i do jazyků germánských, např. starohornoněm. *scuola*, něm. *Schule*, švéd. *skola*, angl. *school*, i jiných jazyků, např. čes. *škola*.

¹⁴ Kořeny posledních tří slov pocházejí zřejmě z nějakého semitského etymonu (REJZEK, s. v. *lev*, s. v. *papír*, s. v. *bible*), odkud byly převzaty do řečtiny.

¹⁵ Touto problematikou se zabývala v nedávné době ve své disertační práci např. JAMNÁ (2015); již dříve jí byly věnovány např. studie R. VEČERKY (1971) a L. KYSUČANA (1994). Stručná pojednání lze nalézt i v publikaci ŠLOSAROVÉ (2009) a VEČERKOVÉ (2006).

inkoust (16. st.). Tato slova chápou někteří bohemisté jako internacionalismy, protože jejich řecké etymony se objevují v mnoha dalších jazycích. Nicméně většinou se o internacionalismech mluví až v pozdější době, v posledních třech stoletích (ČERMÁK 2010, s. 221).

Jako zdomácnělá slova charakterizují někteří lingvisté i pozdější přejímky, pokud umožňují tvoření derivátů (ČERMÁK 2010, s. 222), např. *dramatický, praktický, kritik, kritický* (viz sekce 4). Protože je však v mnoha takových slovech patrný určitý rys cizosti, označujeme raději tato slova jako slova **přízpůsobená (adaptovaná)**, a ne jako **zdomácnělá (asimilovaná)**.

4. Internacionalismy

Internationalismy jsou slova většinou s řeckými anebo latinskými kořeny, která se vyskytují paralelně v několika evropských jazycích a často jsou doložena od 16. st., ale spíše až od 18. st. Dříve se rozlišovaly „evropeismy“ a „internationalismy“, ale s postupem globalizace se termín „evropeismy“ začíná vytrácet (viz i VEČERKA 2006, s. 195). Velmi často jde o slova, která se do češtiny dostala prostřednictvím prestižních evropských jazyků. Patří k nim:

- obecně rozšířené výrazy,
- slova objevující se v běžné slovní zásobě vzdělaných jedinců,
- „učená“ slova, jejichž pochopení usnadňují slovníky cizích slov,
- terminologická slova užívaná mluvčími daného oboru.

Hranice mezi jednotlivými skupinami nejsou ostré, jedna skupina plynule vchází do druhé a zařazení často závisí na individuálním (intuitivním) hodnocení daného výrazu. Většinou se jedná o substantiva a často přitom máme co do činění se složeninami.

4.1. Obecně rozšířené výrazy

Slova běžně užívaná jsou zrozumitelná širokému spektru uživatelů a částečně přízpůsobená češtině. Svůj cizí původ prozrazují např. nezvyklou kombinací hlásek, např. *-ie (biologie, policie)*, psaním *x (praxe)*, psaním *-i-* po tzv. tvrdých souhláskách (*kritika, politika*) či respektováním řeckého (latinského) deklinačního typu, tj. tvořením pádů od řeckého kmene, a nikoli od nominativu (*drama*, gen. *dramatu*, srov. řec. δράμα, δράματος, n.). To znamená, že se nově přejatá slova ještě zcela nepřizpůsobila zákonitostem českého jazyka, i když umožňují tvoření nových slovotvorných hnízd (např. *dramatik, dramatický, dramaturg*) a vznik polysémie (*drama* jako *umělecké dílo*, nebo jako *osudná událost*).

revma (19. st.)¹⁶ < ῥέϋμα, -ατος, n. ‚proud, proudění, tok‘, ῥέω ‚teču, proudím‘; srov. čes. *revmatismus*, řec. ῥευματισμός, -ου, m. ‚výtok, proud‘ (lék.), lat. *rheumatismus* (Plin.) a něm. *Rheuma(tismus)*). Podle antických představ šlo o onemocnění vyvolané chorobným prouděním látek v těle. Stejný řecký kořen je i ve slově *rýma* (14. st.), přes fr. *rhume*, z lat. *rheuma* (GEORGES, s. v. *rheuma* a *rheumatismus*).

drama (19. st.) < řec. δράμα, -ατος, n. ‚skutek, čin, jednání; děj představený na jevišti‘, řec. δράω ‚jednám, činím‘; přes něm. *Drama* z pozdnělat. *drama* (GEORGES, s. v.).

praxe (19. st.) < řec. πράξις, -εως, f. ‚jednání, akce, cvičení‘ > lat. *praxis* (GEORGES, s. v.); přes něm. *Praxis*.

krize (19. st.) < řec. κρίσις, -εως, f. ‚rozhodnutí, spor, zápas‘, κρίνω ‚souším, volím‘ > lat. *krisis* (GEORGES, s. v.); přes něm. *Krise*.

policie (19. st.) < řec. πολιτεία, -ας, f. ‚správa, obecní činnost, ústava‘, srov. πόλις, -εως, f. ‚obec, město‘; přes pozdnělat. *politia* (GEORGES, s. v.), střlat. *politia* / *policia* a snad něm. *Polizei*.

kino (20 st.) < řec. κίνημα, -ατος, n. ‚pohyb‘, κινέω ‚hýbat‘; zkráceně z *kinematografie* (neologismus vytvořený bratry Lumiérovými) < řec. κίνημα + γράφω ‚píši‘. Srov. něm. *Kino*, fr. *cinéma*, angl. *cinema*.

kosmetika (19. st.) < řec. ἡ κοσμητικὴ (τεχνή) ‚(umění) oblékání a zdobení‘; adj. κοσμητικός, -ή, -όν ‚zběhlý ve zdobení a uspořádávání‘, κοσμέω ‚uspořádávám, zdobím‘, srov. κόσμος ‚pořádek, ozdoba, světový řád‘.

Mnoho mezinárodních slov vzniklo uměle až v 19. a 20. století pro označení nových jevů, aktivit, poznatků, vědních oborů apod. Jejich značnou část tvoří různé typy kompozit, z nichž některá existovala již v antice:

demokracie (19. st.) < řec. δημοκρατία < řec. δῆμος, -ου, m. ‚lid‘ + κρατέω ‚vládnú‘. Srov. angl. *democracy*, něm. *Demokratie*, franc. *démocratie*.

ekonomie (18. st.) < řec. οικονομία ‚řízení domácnosti, rodiny‘ < řec. οἶκος, -ου ‚dům, domácnost‘ + νόμος ‚obvyčej, zákon, nařízení‘, srov. νέμω ‚ustanovuji, řídím, spravuji‘; zřejmě přes lat. *oconomia*; franc. *économie*, angl. *economics*, něm. *Ökonomie*.

¹⁶ Většina údajů je čerpána z REJZKA (2015), podle potřeby doplněna z HARPERA nebo vlastním výzkumem autorky, zejm. pokud jde o řečtinu a latinu.

anarchie (18. st.) < řec. ἀναρχία ‚bezvládí, nevázanost, neposlušnost‘ < řec. privativní (záporný) prefix ἀν-/ἀ- ‚ne-‘ (< PIE *h₁) + ἀρχή ‚počátek, první místo, moc, vláda‘; přes střlat. *anarchia* (DU CANGE, s. v.).

akrobat (19. st.) < řec. ἀκροβάτης (LSJ: doloženo nápisně) < řec. adj. ἄκρος, -α, -ον ‚vysoký, krajní‘ + -βάτης od slovesa βαίνω ‚jdu, kráčím‘ (srov. ἀκρόβατος ‚jdoucí po špičkách‘); přes fr. *acrobate* ‚provazochodce, akrobat‘.

dinosaurus (20. st.) < latinizované kompozitum z řec. adj. δεινός ‚hrozný‘ + σαῦρος, -ου, m. ‚ještěrka‘; vytvořeno Richardem Owenem 1841 (HARPER, s. v. *dinosaur*).

4.2. Méně běžná slova

Tato skupina slov je průměrně vzdělané populaci srozumitelná, ale nepatří ke slovní zásobě běžné konverzace:

eutanazie (20. st.) < řec. εὐθανασία, -ας, f. ‚snadná, dobrá smrt‘ < řec. adv. εὖ ‚dobře‘ + θάνατος, -ου, m. ‚smrt‘. Význam ‚legálně uznávaná milosrdná smrt‘ je v angl. doložen od r. 1869 (HARPER, s. v. *euthanasys*).

daktyloskopie (20. st.) < řec. δάκτυλος, -ου, m. ‚prst‘ + σκοπέω ‚pozorovat, zkoumat‘. Ač se může zdát, že slovo vypadá anglicky, ani HARPER, ani *English Oxford living dictionaries* jej neznají; uvádí jej však *Encyclopaedia Britannica* jako ekvivalent pro běžnější *fingerprint identification*¹⁷ a OED (s. v.).

monolit (19. st.) < řec. μονόλιθος, -ον ‚z jednoho kusu kamene‘ < řec. μόνος, -η, -ον ‚jeden, jediný‘ + λίθος ‚kámen‘; přes lat. adj. *monolithus* (GEORGES, s. v.).

*biografie*¹⁸ < pozdněřec. βιογραφία (po r. 500; v klas. řečtině se užívalo βίος¹⁹) < βίος ‚život‘ + γράφω ‚píši‘; zřejmě přes neolat. *biographia*²⁰ ‚popis života‘.

¹⁷ Srov. <https://www.britannica.com/topic/dactyloscopy>. Podobně je tomu s termínem *kynologie*, který neexistuje ani v jednom ze tří anglických slovníků, ale uvádí je OED (s. v. *cynology*).

¹⁸ REJZEK má pouze heslo *biograf* (ve významu *kino* i *životopisec*).

¹⁹ Srov. např. Plútarchovy, Βίοι παράλληλοι (*Životopisy slavných Řeků a Římanů*).

²⁰ Sic HARPER a OED, s. v. *biography*.

4.3. „Učená“ slova

K „učeným“ slovům (*learned word, mots savants*) patří výrazy, jimž průměrně vzdělaný uživatel nerozumí bez pomoci slovníku, nebo je chápe jen částečně. Je však třeba upozornit, že hranice mezi skupinami je neostrá a její umístění je často záležitostí individuálního hodnocení.

akribie (19. st.) [vědecká přesnost] < řec. ἀκριβεια, -ας, f. ‚přesnost, preciznost‘; zřejmě přes pozdnělat. *acribia* (viz DU CANGE). Srov. něm. *Akribie* (slovo neexistuje ani v angličtině, ani ve francouzštině).

akrofobie (20. st.)²¹ [chorobný strach z výšek] < řec. adj. ἄκρος, -α, -ον ‚nejvyšší, vrcholný‘ + řec. φόβος, -ου, m. ‚strach‘. Neologismus vytvořený ital. lékařem A. Vergou r. 1887 (HARPER, s. v.). Podobně *hydrofobie*, *agorafobie*, *xenofobie*, *klaustrofobie*, *arachnofobie*.

*misogyn*²² [nepřítel žen] < řec. μισογύνης, -ου, m. ‚ten, kdo má předsudky vůči ženám, kdo nenávidí ženy‘ < μισέω ‚nenávidím‘ + γυνή, γυναικός, f. ‚žena‘, zřejmě přes novolat. *misogynia*. Podobně *misantrop*, *misandrie*. V angl. je *misogynist* doložen od r. 1610 (HARPER, s. v.).

epitaf (19. st.) [náhrobní nápis] < řec. adj. ἐπιτάφιος, -α, -ον ‚pohřební‘ (sc. λόγος ‚řeč‘) < řec. předpona ἐπί ‚nad, při, na‘ + τάφος, -ους, n. ‚hrob, pohřeb‘. Přes stílat. *epitaphium* (DU CANGE), ‚nápis, pohřební řeč‘; srov. klas. lat. *epitaphium*, -ii, n. ‚epitaf‘ (CIL X, 2066) a *epitaphius*, -ii, m. ‚pohřební řeč‘ (Cic. *Tusc.* 5.36).²³

4.4. Odborná terminologie

Dosud jsme uváděli slova z obecné slovní zásoby; nicméně v češtině i jiných moderních jazycích se internacionalismy objevují často jako součást odborné terminologie. Ta se začala vytvářet již ve starověku, přičemž využívala běžné slovní zásoby pro označování nových jevů a skutečností (např. γένος, -ους, m. ‚rod, příbuzný, generace‘ > ‚gramatický rod‘). Řekové položili základy odborné terminologie zejm. v lékařství, astronomii, aritmetice, botanice, zoologii, filozofii, filologii a lingvistice. Proto jiné jazyky, zejm. latina, využívaly řečtinu jako vzor nebo jako zdroj přejímaných slov.²⁴

²¹ Není v REJZKOVI (2015).

²² Není v REJZKOVI (2015), ale je v HOLUBOVI – LYEROVI (1978).

²³ GAFFIOT, s. v. *epitaphium* a *epitaphius*.

²⁴ ROGGEN (2014, s. 322).

Nový rozkvět zažila řečtina za renesance, kdy se stala součástí standardního vzdělání. S šířením znalosti řečtiny začali učenci využívat pro tvoření nových slov, zejm. terminologických, řeckých etymonů, snad proto, že řečtina měla bohatší slovník než latina a řecké kmeny tvořily kompozita snadněji než latinské (HELANDER 2000), neboť bohatství kompozit bylo pro klasickou, a zejm. pro homérskou řečtinu charakteristické (např. ῥοδο-δάκτυλος ‚růžovoprstý‘, epiteton *Zory* = Ἥως). HELANDER (2000) také upozorňuje na zajímavou distribuci, k níž došlo v oblasti medicíny: anatomické termíny vznikaly na bázi latiny, kdežto názvy nemocí na bázi řečtiny, např. lat. *cerebrum* ‚mozek‘ vs. *encephalitis* ‚záněť mozku‘ < z latinizovaného tvaru řec. ἐγκέφαλον, -ου, n. ‚mozek‘ < ἐν ‚v‘ + κεφαλή, -ῆς, f. ‚hlava‘. Termín *encephalitis* je v angl. doložen od 1785 či dříve (OED, s. v.).

Etymony z obou klasických jazyků tedy sloužily a slouží k vytváření nových terminologických slov i v novověku (umělá slova). Nejběžnějším postupem je kompozice, přičemž řecké etymony bývají často latinizovány, zejm. v západních jazycích. Díky tomu je odborná slovní zásoba společná pro řadu jazyků, jen s různými drobnými přizpůsobeními konkrétnímu modernímu jazyku.

4.4.1. Slova označující vědecké disciplíny

Názvy vědních oborů bývají často slova s řeckými (ne latinskými) kořeny. Jde o složeniny tvořené kořenem, který označuje předmět dané disciplíny (např. ἀνθρωπο- ‚člověk‘), a dalším kořenem *-logie* ‚studium něčeho‘²⁵ (< řec. λόγος, -ου, m. ‚slovo, řeč, popis, myšlenka‘), popř. *-grafie* ‚popis něčeho‘²⁶ < řec. γραφία, -ας, f. = γραφή, -ῆς, f. (v kompozitech etymon *-γραφία*) ‚psaní, popis‘, srov. γράφω ‚píši‘ (např. *geografie*).

4.4.1.1. Kompozita s etymonem *-logie*

Názvy některých disciplín:

antropo-logie (19. st.) [nauka o vývoji a tělesných vlastnostech člověka] < řec. ἀνθρωπος ‚člověk‘; srov. *antropo-morfní, fil-antrop*.

²⁵ V názvech tvořených v době obrození se můžeme setkat s elementem *-sloví*, např. *bogosloví*, srov. sekce 4.4.1.1 sub *teologie*; podobně i *tvarosloví (morfologie)*, *názvosloví (terminologie)*; v současné době však tento typ již produktivní není (ŠLO-SAR 1999, s. 52).

²⁶ V jiných názvech můžeme narazit na morfém *-pis(-)*, např. *zeměpis (geografie)*, *dějepisectví (historiografie)*, srov. sekce 4.4.1.2.

archo-logie (19. st.) [věda zkoumající pozůstatky minulosti] < řec. adj. ἀρχαίος, -α, -ον ‚starý‘, ἀρχή ‚začátek‘; přes něm. *Archäologie*; srov. *archaismus*, *archaický*.

bio-logie (19. st.) [věda o životě organismů] < řec. βίος, -ου, m. ‚život‘; srov. *bio-graf*, *bio-chemie*. Navrženo r. 1802 německým přírodovědcem Treviranem a jako vědecký termín zavedeno téhož roku do francouzštiny; do angličtiny r. 1819 (HARPER, s. v. *biology*).

grafo-logie (19. st.) [nauka o písmu] < řec. γράφω ‚píšu‘.

gyneko-logie (20. st.) [ženské lékařství] < γυνή, gen. γυναικ-ός, f. ‚žena‘. Latinizovaná forma gen. sg. zní *gynaeco-* [gyneko-]. V angl. od 1847 (HARPER, s. v. *gynecology*).

kardio-logie (19. st.) < řec. καρδιά, -ας, f. ‚srdce‘; v angl. od 1847 (HARPER s. v. *cardiology*).

kyno-logie (20. st.) [nauka o psech] < řec. κύων, κυνός, m. ‚pes‘. Termín není doložen ve většině velkých slovníků angličtiny (viz pozn. 17), ale uvádí jej Wikipedie; srov. něm. *Kynologie* a fr. *cynologie*.

neuro-logie (19. st.) [obor zabývající se chorobami nervového systému] < řec. νεῦρον, -ου, n. ‚šlacha, nerv, struna‘. Srov. *neur-astenie*, *neur-algie*, *neuróza*.

*oftalmo-logie*²⁷ [lékařská disciplína zkoumající zrak a jeho choroby] < řec. ὀφθαλμός, -οῦ, m. ‚oko‘.

ornito-logie (20. st.) [obor zoologie zabývající se ptactvem] < řec. ὄρνις, ὄρνιθος ‚pták‘; novolatinský neologismus *ornithologia* (1590) vytvořený na bázi řeckých kořenů; v angličtině od r. 1670 (HARPER, s. v. *ornithology*).

pale-onto-logie (19. st.) [věda o organismech v minulých geologických dobách] < řec. παλαιός, -ά, -όν ‚starý, dávný, starobylý‘ + ὤν, gen. ὄντος ‚jsoucí‘ (participium prez. akt. m. od slovesa εἰμί ‚jsem‘); srov. *ontologie* [nauka o jsoucnu].

psycho-logie (19. st.) [věda zabývající se duševní stránkou lidské osobnosti] < řec. ψυχή, -ῆς, f. ‚duše, mysl‘; srov. *psycho-analýza*, *psychiatr*, *psycho-pat*, *psychóza*.

²⁷ Termín není uveden v REJZKOVÍ (2015).

teo-logie (17. st.) [nauka o bohu a náboženství] < řec. θεολογία, -ας, f. ‚nauka o božských věcech‘, srov. θεός, -οῦ, m. ‚bůh‘; přes lat. *theologia*.

zoo-logie (19. st.) [nauka o živočistvu] < ζῷον, -ου, n. ‚živočich‘; srov. ZOO. Novolatinický neologismus *zoologia* vytvořený z řeckých kořenů; v angl. doloženo od r. 1660 (HARPER, s. v. *zoology*).

Ne všechna slova s elementem *-logie* představují název vědeckého oboru, např.

apologie (17. st.) [slovní obrana] < řec. ἀπολογία, -ίας, f. *obrana, obhajoba*, srov. ἀπολογέομαι ‚hájím se, bráním se‘ < předpona ἀπό ‚od, pryč, z‘ + λόγος; přes lat. *apologia*.

chronologie (19. st.) [určování časové posloupnosti] < řec. χρόνος ‚čas‘ (srov. *chronologický, kronika*).

4.4.1.2. Kompozita s etymonem *-grafie*

Názvy disciplín s etymonem *-grafie* (-γραφία, γραφή) se zčásti objevují již v antice:

*etno-grafie*²⁸ < řec. ἔθνος, gen. ἔθνους, n. ‚lid, národ‘. Snad přes něm. *Ethnographie*, v angl. *ethnography* od 1812.

geo-grafie (18. st.) [zeměpis] < řec. γεωγραφία ‚popis země, geografické dílo‘ < řec. γῆ, -ῆς, f. ‚země‘; přes lat. *geographia* (Cic. *Att.* 2.4.3), fr. *géographie* (15. st.), angl. od 1540. Srov. *geograf* < řec. γεωγράφος (STRAB.), *geometrie* < řec. γεωμετρία (již u HDT., ARISTOPH., PLAT.), *geodézie* < řec. γεωδαισία ‚dělení země‘ (δαίομαι ‚rozděluji‘), *geologie*.

*historio-grafie*²⁹ [dějepisectví, psaní dějin] < řec. ιστοριογραφία (již v pozdní antice, srov. ιστοριογράφος ‚historiograf‘, ιστοριογραφέω ‚píši dějiny‘) < řec. ιστορία ‚zkoumání, výsledek zkoumání > záznam událostí, vyprávění‘, srov. ιστορέω ‚zkoumán, pozoruji‘ < adj. ἵστωρ, -ορος ‚znalý, učený‘ < z PIE *wid-, což je slabý stupeň kořene *weid- ‚věděti‘. Srov. lat. *historio-graphus, historia, historicus* (GEORGES, s. v.).

karto-grafie (19. st.) [věda o zhotovování map] < řec. ὀχάρτης, -ου, m. (snad z egypt.) ‚list papyru‘, přes lat. *charta* ‚list papíru, svazek‘ (GEORGES, s. v.), střílat. *carta*, fr. *cartographie*, angl. *cartography* 1843 (HARPER, s. v.).

²⁸ REJZEK nemá slovo *etnografie* jako zvláštní heslo.

²⁹ V REJZKOVI (2015) je pouze termín *historie*.

lexiko-grafie (19. st.) [slovníkářství] < řecké adj. λεξικός, -ή, -όν ‚týkající se slova‘; srov. řec. λέξις, gen. λέξεως, f. ‚slovo, řeč‘; gram. ‚zvláštní slovo‘; termín λέξεις (pl.) v antice označovalo *slovník*; srov. též λεξικόν (sc. βιβλίον), viz LSJ s. v. λεξικός a λέξις.

orto-grafie (19. st.) [nauka o správném psaní] < řec. ὀρθογραφία, -ας, f. ‚správné psaní‘ (již v antice) < řec. adj. ὀρθός, -ή, -όν ‚rovný, přímý‘, metafor. ‚správný‘. Přes lat. *orthographia*, starofr. *ortografie* (13. st.); v angl. *orthography* od pol. 15. st.

topo-grafie (19. st.) [popis území pomocí map] < řec. τοπογραφία (již v pozdní antice) ‚popis nějakého místa‘ < řec. τόπος, -ου, m.³⁰ ‚místo‘; přes pozdnělat. *topographia* (GEORGES s. v.).

Kořen *-grafie* se může vyskytovat i ve složeninách, které neoznačují vědecký obor (mají však stále něco společného s *psáním*), např.:

biblio-grafie (19. st.) [odborné zpracovávání publikovaných prací] < řec. βιβλιογραφία, -ας, f. ‚psaní knih‘ (již v antice) < řec. βιβλίον, ου, m. ‚knih‘. Význam ‚seznam publikací k nějakému tématu‘ doložen v angl. od 1869.

foto-grafie (19. st.) < řec. φῶς, φωτός, n. ‚světlo‘; angl. *photography* od 1839.

4.4.1.3. Názvy vědeckých disciplín bez etymonů *-logie* a *-grafie*

Některé vědecké obory mají názvy, v nichž se neobjevuje ani jeden z dosud zkoumaných kořenů, např.

aritmetika (16. st.) < řec. ἡ ἀριθμητική (sc. τέχνη, ἐπιστήμη) ‚aritmetika, počítání‘, srov. adj. ἀριθμητικός, -ή, -όν ‚týkající se počítání‘, ἀριθμός, -οῦ, m. ‚číslo, počet‘; přes lat. *arithmetica*, -ae, f. nebo *arithmeticum*, -orum, n. ‚aritmetika‘ (GEORGES, s. v.).

filozofie (16. st.) < řec. φιλοσοφία, -ας, f. ‚láska k věděni, k moudrosti‘ < φιλέω ‚miluji, mám rád‘ + σοφία, -ας, f. ‚moudrost‘; přes lat. *philosophia*, -ae, f. (GEORGES, s. v.) a starofr. *filosofie* (12. st.); v angl. doloženo od cca 1300 (HARPER, s. v. *philosophy*).

³⁰ Již v antice bylo τόπος užíváno také v rétorice ve významu ‚oblíbené literární schéma, *locus communis*‘.

fyzika (18. st.) < řec. ἡ φυσική (ἐπιστήμη), věda o přírodních/fyzických věcech, srov. adj. φυσικός, -ή, -όν, přírodní, přirozený, týkající se přírody, srov. φύσις, -εως, f. ,příroda, přirozenost'; přes lat. *physica*, -ae, f. ,přírodní vědy' (GEORGES, s. v.).

geometrie (17. st.) < γεωμετρία, -ας, f. (HDT., ARISTOPH.) < γῆ, -ῆς, f. ,země' + kořen μετρ-, srov. např. μέτρον, -ου, n. ,míra; pomocí čeho se něco měří', sloveso μετρέω ,měřit'; přes lat. *geometria*, -as, f.

matematika (18. st.) < řec. ἡ μαθηματική (ἐπιστήμη), matematická (věda), srov. adj. μαθηματικός, -ή, -όν, vědecký, matematický, μάθημα, -ματος, n. ,učení, poznání, matematika', μαθητῶν, aor. ἔμαθον ,učím se, vnímám, rozumím'; přes lat. *mathematica*, -ae, f. (GAFFIOT, s. v.). V angl. od 14. st. *mathematic* (sg.), nahrazeno v 16.–17. st. kolektivem *mathematics*, zahrnujícím i geometrii, astronomii a optiku.³¹

psychiatrie (19. st.) < novodobá složenina, převzatá z moderních jazyků (angl. 1846, fr. *psychiatrie*, HARPER, s. v.), srov. řec. ψυχή, -ῆς, f. ,duše, mysl' + ἰατρεία, -ας, f. ,léčení, péče', srov. ἰατρός, -οῦ, m. ,lékař, doktor'.

4.4.2. Lingvistická terminologie

Stejně jako terminologie jiných oborů je i lingvistická terminologie z velké většiny tvořena mezinárodními slovy, která umožňují snadné dorozumívání mezi badateli z různých zemí. Ve většině západoevropských jazyků vychází lingvistická terminologie z latiny. Protože však základy gramatických termínů byly položeny řeckými gramatiky, je možno v mnoha případech odhalit jejich řecké etymony. Latina totiž řeckou terminologii přejímala, zčásti přímo, jako výpůjčky, zčásti pomocí překladu nebo kalku. Další termíny vznikaly přímo v latině, buď ještě v antice, nebo ve středověku či později, jiné byly vytvořeny přímo v moderních jazycích pomocí řeckých nebo latinských kořenů; nejčastěji jde o složeniny. Naším cílem je popsat některé skupiny termínů, u nichž lze odhalit řecké kořeny.³²

³¹ Srov. HARPER, s. v. *mathematic* a *mathematics*. Používání singulárové přípony *-ic* (< řec. -ικός či lat. *-icus* ,týkající se něčeho') v názvech vědeckých disciplín (*rhetoric*, *arithmetic*, *logic*) se objevuje u slov přejatých před rokem 1500. V později vytvořených názvech se obrátí klasická tendence označovat pojednání o daných předmětech zkoumání příslušnými substantivizovanými adjektivy v plurálu (*acoustics*, *economics*), srov. HARPER, s. v. *-ics* a *-ic*.

³² Známa gramatika řečtiny připisovaná Dionýsiovi Thráckému obsahuje asi 150 různých gramatických termínů, z nichž část přešla do moderních jazyků přímo, část jako latinské kalky (HOUSEHOLDER 1995, s. 101).

4.4.2.1. Antika: řecké termíny přejaté do latiny

Někdy bylo slovo převzato z klasické řečtiny do latiny přímo, jako termín: řec. φιλολογία > lat. *philologia*; šlo tedy o výpůjčky z řečtiny do latiny, které se realizovaly již v antice. Jednalo se přitom o jevy, pro které latina neměla vlastní výraz a spolu s poznáním jevu přejala i jeho řecké označení. Tyto termíny pak byly přejímány v jejich latinizované podobě do národních jazyků a staly se základem mezinárodní gramatické terminologie, která je v češtině rozšířena na úrovni vysokoškolského, popř. i středoškolského vzdělání. Vedle toho však existují v některých případech i termíny českého původu (viz vysvětlení v hranaté závorce), tzv. terminologické dublety:

filologie (19. st.) < lat. *philologia*, -ae, f. < řec. φιλολογία, -ας, f. ‚láska k učení, k literatuře‘ < φιλέω ‚miluji‘ + etymon -λογία (λόγος ‚slovo‘). Na rozdíl od názvů jiných disciplín neoznačuje v tomto případě první kořen (φιλ-) předmět studia (jako např. *antropologie*); předmět studia je obsažen až v druhém kořenu (λογ-).

syntax (18. st.) [skladba] < pozdnělat. *syntaxis*, -is, f.³³ < řec. σύνταξις, -εως, f. ‚uspořádání, řazení (slov), skládání‘, srov. συντάττω ‚řadím, seřazuji, spojuji‘ < σύν ‚s, dohromady‘ + τάττω ‚řadím‘.

gramatika (15. st.) [mluvnice] < lat. (*ars*) *grammatica* < řec. substantivizované adj. ve fem. ἡ γραμματικὴ (τέχνη) ‚gramatika (věda i pojednání)‘, srov. γράμμα, -ατος, n. ‚písmeno, něco napsaného‘.

etymologie (16. st.) [nauka o původu slov] < lat. *etymologia*, -as, f. < řec. ἔτυμολογία, -ας, f. < adj. ἔτυμος, -η, -ον ‚pravdivý, správný‘.

metafora (19. st.) < lat. *metaphora* < řec. μεταφορά, -ᾶς, f. ‚přenos,³⁴ změna, metafora‘ < μεταφέρω ‚přenáším‘ < předl. μετά ‚po, za, přes‘ + φέρω ‚nést, nosit‘.

synonymie (19. st.) [souznačnost] < lat. *synonymia* < řec. συνωνυμία, -ας, f. ‚stejný význam (slov)‘ < συν ‚s‘ + ὄνυμα, -ατος, n. (aiol. tvar; att. ὄνομα) ‚jméno‘.

diftong [dvojhláskva] (19. st.) < lat. *diphthongus* < řec. δίφθογγος, -ου, m. ‚dvozvuk‘ < δι- (jako první člen kompozita < adv. δίς) ‚dvojí‘ + φθόγγος, -ου, m. ‚hlas, řeč, zvuk‘.

³³ Doložené např. u PRISCIANA 17.1.1 (GAFFIOT, s. v. *syntaxis*); GEORGES (s. v.) uvádí synonymní výraz *constructio dictionum*.

³⁴ České *pře-nos*, *pře-nesení* stejně jako angl. *trans-ference* představuje kalk řec. slova μεταφορά.

4.4.2.2. Antika: latinské kalky řeckých termínů

V jiných případech latina nepřijímala řecké termíny jako takové, tj. jako výpůjčky, ale překládala je, a to každou část slova zvlášť. Jde o **kalkování**, tj. o přejímání slov z jednoho (zdrojového) jazyka do jiného (cílového) jazyka jeho doslovným překladem.³⁵

GRAMATICKÉ KALKY

Obecně známé jsou gramatické³⁶ kalky, které kopírují morfologickou/morfematickou strukturu přejímaného slova, tj. překládá se každý morfém zdrojového slova (ESČ s. v. *kalk*); jinak řečeno, jejich morfologická struktura se promítá do jejich výsledné podoby.

řec. ὑποκείμενον, -ου, n.³⁷ ‚logický subjekt, jemuž jsou připisovány různé atributy‘ (ARISTOT. *Cat.* 1b10.21; *Ph.* 189a31 dle LSJ, s. v. ὑποκείμεναι, II-8). Jde o substantivizované participium medio-pasiva, prez. neutra od ὑπόκειμαι ‚ležím pod‘ < ὑπό ‚pod‘ + κείμαι ‚ležím‘;

> lat. kalk *subiectum* (poklas.) < lat. *sub* + *iacio* ‚pod-kládám‘. Čes. *podmět* (19. st., *pod* + *metat*) představuje obrozenecký kalk (REJZEK 2015, s. v. *podmět*) latinského termínu *subiectum* ‚subjekt‘ (GEORGES, s. v.). Naproti tomu v češtině užívané *subjekt*, podobně jako angl. *subject*, jsou přímou přejímkou z latiny.

řec. ἀντωνυμία, -ας,³⁸ f. ‚zájmeno‘ < ἀντί ‚proti, za, místo‘ + ὄνομα (aiol. tvar; att. ὄνομα) ‚jméno‘ [tedy to, co se užívá místo jména];

> lat. kalk *pronomen*, -inis, n. < lat. *pro* + *nomen* > ‚zá-jmeno‘ (19. st., obrozenecký kalk).

řec. μετοχή, -ῆς, f. ‚podíl, účast‘, gram. ‚participium‘; srov. μετέχω ‚podílím se na‘ < μετά ‚s, spolu‘ + ἔχω ‚mám‘;

³⁵ Srov. *Nový encyklopedický slovník češtiny*, s. v. *kalk*. Definice se ovšem vztahuje spíše jen na první skupinu, na kalky gramatické.

³⁶ Vedle termínu *gramatické kalky* (ESČ 2002, s. v. *kalk*) se používá i termín *slovotvorné kalky* (*Příruční mluvnice*, 1995, s. 101).

³⁷ Všechny níže uvedené termíny jsou doloženy v gramatické příručce *Techné grammatikḗ*, připisované Dionýsiovi Thráckému.

³⁸ Srov. název práce Apollónia Dyskola, nejvýznamnějšího řeckého gramatika (2. st. n. l.) Περί ἀντωνυμίας.

> lat. kalk *participium* < *partem* (ak. pl.) ‚účást‘ + *capio* ‚beru‘. Participium má zčásti vlastnosti slovesa (je aktivní / pasivní, má rekcii jako určitý slovesný tvar) a zároveň i jména (má pády a čísla).

řec. ἐπίρρημα, -ατος, n. ‚co je řečeno při něčem‘, gram. ‚příslovce‘ < ἐπί ‚k, při, u‘ + ῥήμα, -ατος, n. ‚to, co je řečeno, výrok; sloveso‘;

> lat. kalk *adverbium* < *ad* ‚k, u‘ + *verbum* ‚slovo, sloveso‘. České *příslovce*, stejně jako lat. a internacionální *adverbium*, jsou kalky řec. termínu ἐπίρρημα.

řec. συγκριτικός, -ή, -όν (adj.) ‚srovnávací‘, gram. ‚druhý stupeň adjektiv a adverbíí‘ (APOL. DYSC. Synt. 58.28 < συγκ < (σύν) ‚s‘ + κριτικός, -ή, -όν (adj.) ‚schopný rozlišit, soudit‘, srov. συγκρίνω ‚srovnávám‘; lat. *comparativus* ‚sloužící ke srovnání‘ je odvozeno z part. pf. pas. slovesa *comparare* ‚párovat, srovnávat, porovnávat‘,³⁹ srov. adj. *compar*, -aris ‚stejný, rovný‘ < *cum* ‚s, dohromady‘ + *par*, -is ‚stejný, rovný‘ (GEORGES, s. v.). Gram. *gradus comparativus* (CHARIS. 112.16) a *comparativum* (PRISC. 3.11) (GAFFIOT, s. v.). V tomto případě tedy nejde o klasický kalk, protože jednotlivé morfémy v obou jazycích si přesně neodpovídají.

SÉMANTICKÉ KALKY

Méně běžně se hovoří o sémantických kalcích, jež se vyznačují polysémií (ČERMÁK 2010, s. 214). Helena KARLÍKOVÁ je v EŠČ (s. v. *kalk*) charakterizuje takto: „... slovo existující v daném jazyce v jistém významu získá další význam podle cizí předlohy: č. *myš* ‚hlodavec‘ nabylo dalšího významu ‚prostředek ovládnání počítače‘ překladem anglického *mouse*, které má oba významy.“ Pro nás to tedy znamená, že latinské slovo přijme nový význam, který má i jeho ekvivalent v řečtině:

řec. ἄρθρον, -ου, n. ‚článek prstu, kloub‘ > gram. ‚člen‘ (DION. THR. 1.1.61; DION. HAL. 39.34) ~ lat. *articulus* ‚kloub‘ > metafor. ‚článek, oddíl, člen‘ (deminutivum od *artus*, -ūs, m. ‚kloub‘). Lat. *articulus* i čes. gram. *člen* jsou sémantickým kalkem řec. ἄρθρον, protože ἄρθρον získalo metaforický význam ‚(gram.) člen‘, a ten přijal i lat. ekvivalent řeckého slova. Naproti tomu angl. *article*⁴⁰ vzniklo přímým přejetím lat. *articulus*.

³⁹ Odlišné od *comparo* ‚připravovat‘ < *cum* + *paro*.

⁴⁰ HARPER (s. v. *article*) jeho gram. význam nezmiňuje, uvádí pouze obecné „separate parts of anything written“.

řec. γένος, -ους, n. ‚rod, druh, pohlaví‘ > přenes. gram.⁴¹ ‚jmenný rod‘⁴² ~ lat. *genus*, -eris, n. ‚rod, druh, pohlaví‘ > přenes. gram. ‚jmenný rod‘. Čes. význam (*jmenný*) *rod* je sémantickým kalkem z latiny nebo nějakého moderního jazyka.

Podobně i názvy jednotlivých jmenných rodů v latině představují sémantické kalky:

řec. ἀρρενικόν / ἀρσενικόν (adj. neutra, sc. γένος) ‚samčí, mužský‘ > přenes. gram. ‚mužský rod‘ ~ lat. *masculinum* (adj. *masculus*, -a, -um ‚mužský, samčí‘ > přeneseně gram. ‚mužský rod‘. V češtině je používání termínu *maskulinum* přímou výpůjčkou z latiny. To platí i pro dva následující termíny.

řec. θηλυκόν (adj. neutra, sc. γένος) ‚samičí, ženský‘ > přenes. gram. ‚ženský rod‘ ~ lat. *femininum* (adj. *femininus*, -a, -um ‚ženský, samičí‘ > přeneseně gram. ‚ženský rod‘.

řec. οὐδέτερον (adj. neutra, sc. γένος) ‚žádný z obou, ani jeden‘ > přenes. gram. ‚střední rod‘ < lat. *neutrum* (adj. *neuter*, -tra, -trum) stejného významu jako jeho řec. protějšek, včetně přeneseného gramatického významu.

V české lingvistice se používají buď latinské termíny, z nichž se staly internacionalismy, nebo jejich české překlady.

Podobná situace je u gramatických termínů *čísla*⁴³ a *pádu*:

řec. ἀριθμός, -οῦ, m. ‚číslo‘ > přenes. gram. ‚číslo‘ ~ lat. *numerus* ‚číslo‘ > gram. ‚číslo‘.

řec. ἐνικός (adj. masc., sc. ἀριθμός) ‚jediný‘, gram. ‚jednotné číslo, singular‘ ~ lat. *singularis* ‚jediný, izolovaný‘ > gram. ‚jednotné číslo, singular‘.

řec. δυϊκός (adj. masc.) ‚dvojit‘, gram. ‚dvojné číslo, duál‘ ~ lat. *dualis* ‚dvojit‘, gram. ‚dvojné číslo, duál‘.

⁴¹ Gramatický význam není v LSJ, ale je v DGE (s. v. γένος III, 1). Latinsky i řecky termín mají stejný ie. kořen.

⁴² DION. THR. 1.1.24.8: Γένη μὲν οὖν εἰσι τρία· ἀρσενικόν, θηλυκόν, οὐδέτερον. ~ *Rody jsou tedy tři: mužský, ženský a střední.*

⁴³ DION. THR. 1.1.30.5: Ἀριθμοὶ τρεῖς· ἐνικός, δυϊκός, πληθυντικός. ~ *Čísla jsou tři: jednotné, dvojné a množné.*

řec. *πληθυντικός* (adj. masc.) ‚početný‘ ~ lat. *pluralis* ‚složený z většního počtu‘, gram. ‚množné číslo, plurál‘.

řec. *πίπτω*, -εως, f. ‚pád [směrem dolů]‘, srov. *πίπτω* ‚padám‘ > ‚změna slova, gramatický pád‘⁴⁴ ~ lat. *casus* ‚pád [směrem dolů]‘ > ‚gramatický pád‘. Angl. *case* ‚pád, případ; gramatický pád‘ a čes. *pád* představují opět příklady kalkování.

4.4.2.3. Antika: řecká slova přejatá přímo do moderních jazyků

Jde o internacionalismy, které zřejmě vznikly přejetím řeckých etymonů do moderních jazyků přímo, bez intervence latiny, alespoň latiny klasické či středověké. Etymologické slovníky moderních jazyků latinský mezičlánek v žádné podobě neuvádějí. Slova existovala již v klasické řečtině, ovšem v poněkud odlišném významu než má dnešní internacionalismus; jeho význam lze ale z řeckých etymonů a na základě kontextu poměrně snadno odvodit.

hypotaxe (19. st.) [podřadnost (v souvětí)] < řec. *ὑπόταξις*, -εως, f. ‚podřazení, podřízení‘ < *ὑπό* ‚pod‘ + *τάξις*, -εως, f. ‚uspořádání, sestavení‘. V řecké gramatice použito ve významu *postpozice* (např. APOL. DYS. Pron. 116.5). Angl. *hypotaxis* je doloženo od 1844 (HARPER, s. v.), přejato z něm.

parataxe (19. st.) [souřadnost (v souvětí)] < řec. *παράταξις*, -εως, f. ‚seřazení v bitevní šik‘ < řec. *παρα* ‚vedle‘ + *τάξις*, -εως, f. ‚uspořádání, sestavení‘. Srov. OED (s. v. *parataxis*) označuje tento termín jako výpůjčku z řečtiny.

4.4.2.4. Internacionalismy tvořené na bázi řeckých etymonů

Některé mezinárodní termíny vznikají od 18. st. přímo na základě řeckých etymonů jako slova umělá. Zdá se totiž, že tu latina roli zprostředkovatele nehrála (i když nový termín mívá latinizovanou podobu), alespoň na základě slovníků, s nimiž jsem pracovala. Neologismy vznikají přímo v některém z prestižních moderních jazyků, většinou jako pojmenování nějakého nového jevu apod., a jsou přejímány dalšími jazyky. S takovými slovy jsme se setkali už výše (např. *kino*, *ornitologie*, *akrofobie*, *zoologie*). Z oblasti lingvistických termínů lze jmenovat např.:

⁴⁴ Na základě analogie s naklánějícím se rydlem na psaní (SCHWYZER – DEBRUNER 1966, s. 53, pozn. 1); srov. i termín *κλίσις* ‚sklánění, ohýbání‘ ~ lat. kalk *declinatio*, čes. *deklinace* ~ *skloňování*.

onomastika (20. st.) [nauka o vlastních jménech] < řec. adj. ὀνομαστικός, -ή, -όν ,týkající se jmen‘ < ὄνομα, -ατος, n. ,jméno‘. HARPER (s. v. *onomastics*) uvádí nejstarší doklad v angl. z r. 1936.

foném (20. st.) [základní jednotka fonologického systému] < řec. φώνημα, -ατος, n. ,zvuk, mluva‘, srov. φωνή, -ής, f. ,zvuk, hlas‘. HARPER (s. v. *phoneme*) dokládá termín od r. 1889 (převzat z francouzštiny).

akronym(um) (20. st.) [zkratkové slovo složené z iniciál] < řec. adj. ἄκρος, -α, -ον, n. ,nejvyšší, nejzazší‘ + ὄνομα (aiol. tvar; att. ὄνομα). Dle HARPERA (s. v. *acronym*) jde o novotvar amer. angličtiny z r. 1843, ale jako lingvistický termín je výraz pozdější.

telický (20. st.) [děj s inherentním koncem] < řec. adj. τελικός, -ή, -όν ,týkající se konce‘; srov. τέλος, -ους, n. ,konec‘. V angl. doloženo od 1846 ve významu ,konečný‘ (HARPER, s. v. *telic*).

onomatopoický (20. st.) [zvukomalebný] < řec. ὀνοματοποιέω ,tvořím jména‘ < ὄνομα, -ατος, n. ,jméno‘ + ποιέω ,dělám, tvořím‘.

Podobným způsobem by bylo možno klasifikovat i internacionalismy z jiných vědeckých oborů nebo slova běžně užívaná. Všimněme si, že se jedná většinou o jména (substantiva, méně často adjektiva), protože internacionalismy měly intelektuální charakter a pojmenovávají nové koncepty, nové jevy, nové ideje apod.

4.5. Hybridní kompozita

Vraťme se nyní k obecněji užívaným internacionalismům. Viděli jsme, že oblíbeným typem internacionalismů jsou kompozita. Kromě těch, jež vznikla ze dvou řeckých etymonů, se objevují i internacionální kompozita s jedním kořenem latinským a druhým řeckým (nebo naopak). Jde převážně o umělá slova, vzniklá v 19. a 20. st. v některém z moderních jazyků, odkud se pak dostala do češtiny. Postup přejímání je často nezmapovaný a možná i nezmapovatelný.

řecko-latinské hybridy

automobil (20. st.) < řec. adj./zájm. αὐτός, -ή, -ό + lat. *mobilis*, -e ,pohyblivý‘. Z fr. *automobile* (1890) a angl. (1895), srov. HARPER (s. v. *automobil*). Novořec. αυτοκίνητο (< řec. αὐτός + řec. κινέω ,hýbám‘) však hybridem není.⁴⁵

televize (20. st.) < řec. adv. τῆλε ‚daleko, v dálce, z dálky‘ + lat. *visio*, -onis, f. ‚vidění‘; přes fr. *télévision* či angl. *television*, doložené od 1907 (HARPER, s. v.); v něm. kalk *Fernsehen*.

mikroprocesor (20. st.) < řec. adj. μικρός, -ά, -όν ‚malý‘ + lat. nomen agentis *processor* (novotvar od *processus* ‚postup kupředu‘, z kmene part. min. slovesa *procedo* ‚postupuji kupředu‘).

latinsko-řecké hybridy

terminologie (19. st.) < lat. *terminus* ‚cíl, konec, mezník, hranice‘ + řec. kořen λογ- (viz sekce 4.4.1). Srov. pozdnělat. *terminus* ‚výraz, termín, slovo‘ (NIERMEYER, s. v. *terminus*) > něm. *Terminologie*, hybrid vytvořený Christianem Gottfriedem Schützem v 18.–19. st. (HARPER, s. v. *terminology*).

klaustrofobie (20. st.) < lat. *claustrum* ‚uzávěr‘ > střlat. ‚uzavřené místo‘ + řec. φόβος, -ου, m. ‚strach‘ (srov. sekce 4.3).

centimetr < lat. *centum* ‚sto‘ + řec. μέτρον, -ου, n. ‚míra, měřítko‘.

biatlon (20. st.) < lat. *bi-* ‚dvojí‘ + řec. ἄθλον, -ου, n. ‚zápas, závod‘. HARPER (s. v. *biathlon*) uvádí první výskyt v angl. r. 1956. Srov. řec. πενταθλον, -ου, n. ‚pětiboj‘ (kalk) < řec. πέντε ‚pět‘ + ἄθλον, -ου, n. ‚zápas‘.

Hybridní složeniny mohou také vznikat z kombinace řeckého a českého kořene (a obráceně). Oblíbená jsou kompozita z často užívaných kořenů, např. *mikrotužka*, *mikrosvět*, *mikrospánek*, *mikrotečka*, *monočlánek*; *elektrospotřebič*, *elektroléčba* i jiné, např. *kinosál* (řecko-české hybridy) a *sebekritika*, *sebeironie* (česko-řecké hybridy). Možnost tvorby česko-řeckých a řecko-českých hybridů svědčí – podobně jako možnost tvorby derivátů – o adaptaci řeckých etymonů.

4.6. Oblíbené řecké etymony

Některé řecké etymony jsou velmi oblíbené a setkáváme se s nimi opakovaně. O některých jsme se zmínili již v předchozích částech článku, např. *-logie* a *-grafie* (srov. 4.4.1). Zde bychom chtěli podat výběr těch nejfrekventovanějších, a to – na rozdíl od sekce s lingvistickou terminologií – především těch, které patří k běžné slovní zásobě. Frekventované etymony se

⁴⁵ Podobně je tomu i u dalších novořeckých kompozit, např. τηλεόραση ~ *televize*, κλειστοφοβία ~ *klaustrofobie* apod.

objevují většinou jako první, vzácněji jako druhý element kompozita, a to ve spojení s dalšími řeckými, ale také latinskými (*procesor, mikrobus*) kořeny.

mikro- < řec. adj. μικρός, -ά, -όν ‚malý, krátký‘, např. *mikrofon, mikroskop, mikroprocesor, mikrob, mikrobiologie, mikrobus, mikroorganismus*.

makro- < řec. adj. μακρός, -ά, -όν ‚velký, dlouhý‘, např. *makrobiotika, makroekonomika, makrokosmos*.

tele- < řec. adv. τῆλε ‚daleko, v dálce, z dálky‘, např. *telegraf, telegram, telefon, teleskop, telepatie, televize*.

mono- < řec. adj. μονός, -ή, -όν ‚jediný, jeden‘, např. *monografie, monolog, monogram, monoteismus, monarchie, monolit, monotematický*.

auto- < řec. adj. αὐτός, -ή, -ό ‚sám‘, např. *autogram, automobil, autobus, autonomie, automat*.

pan- < řec. adj. neutra πᾶς, πᾶσα, πᾶν ‚všechno, celý‘, např. *pandemie, panorama, panychida, panoptikum, panslavismus, panteon, panteismus*; od gen. m. + n. παντός byla vytvořena slova jako *pantomima, pantograf*.

-graf < řec. γραφή ‚píší‘, např. *seismograf, fotograf, biograf, telegraf*; srov. též kompozita s kořenem -γραφία (viz 4.4.1.2). Jako první kořen lze nalézt *graf-* např. ve slovech *grafolog, grafoman* a jako jediný kořen v *graf, grafika, grafém*.

-fon < φωνή, -ῆς, f. ‚hlas‘, např. *mikrofon, telefon, gramofon, diktafon, magnetofon* (série moderních zvukových přístrojů). Jako první kořen slouží *fon-* většinou v odborných termínech, např. *foném, fonetika, fonologie, foniatrie*.

Řecké kořeny se uplatnily jako základ pojmenování násobků v metrické soustavě:

kilo- ‚tisíc, 10^3 ⁴⁶ (19. st.) < řec. adj. χίλιοι, -αι, -α ‚tisíc‘, např. *kilogram, kilometr, kilowatt*.

hekto- ‚sto, 10^2 (19. st.) < řec. ἑκατόν ‚sto‘, např. *hektolitr, hektar, hektopascal*.

⁴⁶ Podle Mezinárodní soustavy jednotek SI (Système International d'Unités).

deka- ,deset, 10¹⁴ (19. st.) < řec. δέκα, např. *dekagram*.⁴⁷

A také v řadě dalších násobků vyšších řádů:

mega- ,milion, 10⁶ < řec. adj. μέγας, μεγάλη, μέγα ,velký', např. *megabit*, *megawatt*.

giga- ,miliarda, 10⁹ < řec. adj. γίγας, -αντος ,mocný, mohutný, obrovský', např. *gigabit*, *gigahertz*.

tera- ,bilion, 10¹² < řec. subst. τέρας, -ατος, n. ,monstrum', např. *terabit*, *terawatt*.

Pojmenování dílčích jednotek však pochází z latiny (i když vlastně desítky a stovky mají stejný ie. kořen): *deci-* < lat. *decem* (*decilitr*, *decimetr*, *decibel*); *centi-* < lat. *centum* (*centimetr*, *centilitr*); *mili-* < lat. *mille* (*milimetr*, *miligram*). Ale i zde se objevují řecké kořeny (u jednotek výrazně nižších řádů):

mikro- ,miliontina, 10⁻⁶ < řec. adj. μικρός, -ά, -όν ,malý', např. *mikrometr*, *mikroampér*.

nano- ,miliardtina, 10⁻⁹ < řec. subst. νᾶνος, -ου, m. ,trpaslík', např. *nanometr*.

V internacionálních kompozitech se zhusta uplatňují také řecké etymony, které v řečtině fungovaly jako předložky/preverbia/předpony:

a-, *an-* < řec. negativní prefix ἀ- (před vokálem ἄν-), např. *analfabet*, *anarchie*, *anonym*, *atom*, *apatie*, *ateista*, *atrofie*, *amnézie*, *amnestie*, *analgetikum* apod.

ana- < řec. ἀνά ,nahoru, po, opět': *anachronismus*, *analogie*, *anatomie*, *anamnéza*, *anabáze*, *analýza*.

anti-, *ant-* < řec. ἀντί⁴⁸ ,proti', např. *antipatie*, *antibiotikum*, *antifašista*, *antagonismus*, *antonymum*, *Antarktida*, *antitezé*.

epi- < řec. ἐπί ,na, při, u', např. *epidemie*, *epicentrum*, *epizoda*, *epifýza*, *epilepsie*, *epitaf*, *epiteton*, *epilog*, *epištola*, *epiderma*.

⁴⁷ Srov. ŽAŽA (2010, s. 27).

⁴⁸ Řec. ἀντί a lat. *ante* mají stejný ie. kořen.

hyper- < řec. ὑπέρ ‚nad, nahoře‘, např. *hypermarket*, *hyperbola*, *hyperaktivní*, *hyperkritický*, *hypertrofie*, *hypermangan*. Příbuzné s lat. *super* ‚nad‘, které se objevuje v jiných internacionalismech: *superman*, *superlativ*, *superiorita*, *super*, *supermarket*. Kromě posledního slova jsou *hyper* a *super* v mezinárodních slovech nezaměnitelné.

hypo- < řec. ‚pod, dole‘, např. *hypotéza*, *hypotéka*, *hypotaxe*, *hypokoristikon*.

syn- < řec. σύν ‚s, společně‘, např. *sympatie*,⁴⁹ *symbol*, *synergie*, *symbióza*, *synchronní*, *synonymum*, *syntax*, *syntéza*, *symfonie*, *sylogismus*, *symetrie*, *symbióza*.

5. Závěr

Tento článek představuje malou sondu do slovní zásoby českého jazyka, sondu, která má přitáhnout pozornost k jednomu dosud systematicky nezkoumanému jevu, a to výskytu řeckých etymonů v současném lexikonu češtiny. Pokusili jsme se na problematiku internacionalismů s řeckými kořeny v české slovní zásobě nahlédnout pod několika zornými úhly:

(a) Zjistili jsme, že kromě odborné terminologie se řecké etymony vyskytují jak v běžné slovní zásobě (*kino*, *kosmetika*, *krize*), tak i v méně běžných slovech (*eutanazie*, *biografie*) a v „učených“ výrazech (*akribie*, *misogyn*).

(b) Ukázalo se, že při označování vědeckých disciplín se využívají velmi často (ne však vždy) řecké etymony *-λογία* a *-γραφία*, přičemž první část kompozita představuje předmět zkoumání (*bio-logie*, *geo-grafie*).

(c) V rámci zkoumání lingvistické terminologie jsme se pokusili ukázat různé způsoby přejímání. Často byly řecké termíny přejaty do latiny již v antice, buď jako přímé výpůjčky (*syntaxis*, *grammatica*), nebo jako gramatické (*subiectum*, *participium*) či sémantické kalky (*articulus*, *masculinum*). V každém případě jako prostředník při další cestě řeckých etymonů do vernakulárních jazyků fungovala latina; přímé přejímky z řečtiny jsou vzácné (*parataxe*). V posledních stoletích pak vznikají internacionalismy na bázi řeckých (latinizovaných) etymonů přímo v národních jazycích.

Systematické zkoumání terminologií jednotlivých disciplín i obecně používaných internacionalismů s řeckými etymony v české slovní zásobě nás však teprve čeká.

⁴⁹ Koncové *-n* v předponě se asimiluje k následující bilabiále (*p*, *b*, *f*, *m*) a získává podobu *m*. Ve slově *symetrie* < σύν + μετρέω ‚měřím‘ došlo ke zjednodušení *mm*, srov. angl. *symmetry*. Slovo *sylogismus* existovalo s tímto pravopisem (tj. asimilace *n* k následujícímu *l*) již v antice (συλλογισμός) a bylo takto přejato přes lat. *sylogismus* do fr. a dalších moderních jazyků.

Bibliografie

- ALDRICH, John. *Mathematical Words: Origins and Sources* (University of Southampton), 2009–2014. <http://www.economics.soton.ac.uk/staff/aldrich/Mathematical%20Words.htm>, poslední přístup 15. 12. 2016.
- BARANDOVSKA-FRANK, Věra. *Latina jako mezinárodní jazyk*. Dobřichovice: Kava-Pech 1995.
- BEEKES, Robert – BEEK van, Lucien. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden – Boston: Brill 2010.
- BIVILLE, Frédérique. *Les emprunts du latin au grec: approche phonétique*. 2 svazky. Louvain: Peeters 1990 + 1995.
- Collins English Dictionary – Complete & Unabridged 10th Edition*. New York: HarperCollins Publishers. <http://www.dictionary.com/>.
- ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2010.
- DGE (= Diccionario Griego-Español, ἄ-ἔξῳσος), přístupné z TLG v rámci příslušného antického díla: <http://stephanus.tlg.uci.edu/>, poslední přístup 2. 2. 2017.
- DE CLERCQ, Danielle. *Etymons grecs et latins du vocabulaire scientifique français*. Le Centre de Documentation pour l'Enseignement Secondaire et Supérieur, LLN. s. a., <http://www.afblum.be/bioafb/etymons.pdf>, poslední přístup 29. 1. 2017.
- DU CANGE, Charles du Fresne et al. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*. Niort: L. Favre 1883–1887. <http://ducange.enc.sorbonne.fr/>, poslední přístup 26. 1. 2016.
- English Oxford living dictionaries*: <https://en.oxforddictionaries.com/>, poslední přístup 6. 2. 2017.
- ESČ = KARLÍK, Petr et al. (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny 2002.
- FRUYT, Michèle. Latin Vocabulary. In CLACKSON, James (ed.), *A Companion to the Latin Language*. Chichester, West Sussex: Wiley-Blackwell, 2011, s. 144–156.
- GEORGES, Karl Ernst. *Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch*. Hannover ⁸1918 (Nachdruck Darmstadt 1998). <http://www.zeno.org/Zeno/0/Suche?q>, poslední přístup 6. 2. 2017.
- HARPER, Douglas. *Online Etymology Dictionary* 2001–2017. <http://www.etymonline.com/index.php>, poslední přístup 22. 1. 2017.
- HELANDER, Hans. On Neologisms in Neo-Latin. In FORD, Philip (†) – BLOEMENDAL, Jan – FANTAZZI, Charles (eds.). *Brill's Encyclopaedia of the Neo-*

- Latin World*. 2014. Poslední přístup: 9. 1. 2017 (přes *Litterae ante portas* <http://www.phil.muni.cz/wlap/>).
- HOLUB, Josef – LYER, Stanislav – LUTTERER, Ivan. *Stručný etymologický slovník jazyka českého: se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*. Praha: SPN ²1978.
- HOUSEHOLDER, Fred, W. Dionysius Thrax, the *Technai*, and Sextus Empiricus. In KOERNER, E. F. K. – ASHER, R. E. *Concise history of the language sciences: from the Sumerians to the cognitivists*. Oxford: Pergamon Press 1995, s. 99–103.
- JAMNÁ, Bohuslava. *Lexikální grécismy a latinismy ve staroslověnině a církevní slovanštině*. Disertační práce, Olomouc 2015. http://theses.cz/id/knucye/Disertan_prce_-_Lexikln_grcismy_a_latinismy_ve_staroslov.pdf, poslední přístup 18. 10. 2016.
- KRILL, Richard M. *Greek and Latin in English Today*. Mundelein (IL): Bolchazy-Carducci Publishers 1990.
- KYSUČAN, Lubor. Řecké a latinské výpůjčky ve staré češtině do roku 1500. I. a II. *Echo Latina* 1994, 3, s. 42–48 a 1994, 4, s. 36–45.
- Le grand Robert de la langue française*: <http://gr.bvdep.com/demo/robert.asp>, poslední přístup 21. 1. 2017.
- LSJ = LIDDELL, H. G. – SCOTT, R. – JONES, H. S., – MCKENZIE, R. *A Greek-English lexicon*. <http://stephanus.tlg.uci.edu/ljsj/#eid=1&context=lsj>, poslední přístup 6. 2. 2017.
- MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Lidové noviny ³2010.
- MERRIAM-WEBSTER: <http://www.merriam-webster.com/>, poslední přístup 12. 2. 2017.
- MORWOOD, James – WARMAN, Mark. *Our Greek and Latin Roots*. Cambridge – New York: Cambridge University Press ²2008.
- NIERMEYER, J. F. – KIEFT VAN DE, C. *Mediae Latinitatis Lexicon Minus*. Revised by J. W. J. BURGERS: <http://dictionaries.brillonline.com> (přístup přes *Litterae ante portas*), poslední přístup 15. 1. 2017.
- Nový encyklopedický slovník češtiny online: <http://www.czechency.org/>
- OED = *Oxford English dictionary*: <http://www.oed.com/>, poslední přístup 15. 2. 2017.
- Příruční mluvnice češtiny* = KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdena (eds.). *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny 1995; ²2003.

- RAMMINGER, Johann. Neo-Latin: Character and Development. In FORD, Philip (†) – BLOEMENDAL, Jan – FANTAZZI, Charles (eds.). *Brill's Encyclopaedia of the Neo-Latin World*. 2014, poslední přístup 9. 1. 2017 (přes *Litterae ante portas*).
- REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené). Praha: Leda 2015 (první vydání 2001).
- ROGGEN, Vibeke. Expanding the field of classical philology: international words, *Nordlit* 33, 2014, s. 321–328. <http://septentrio.uit.no/index.php/nordlit/article/view/3166/0>, poslední přístup 15. 10. 2016.
- SCHUBERT, Simone. *Griechische Lehnwörter im Lateinischen des 1. Jahrhunderts v. Chr.* Eine exemplarische Untersuchung der philosophischen Schriften Marcus Tullius Ciceros. Beitrag zu 1. Workshop des Arbeitskreises Latinistische Linguistik. 2011. www.telemachos.hu-berlin.de/linguistik/schubert.pdf, poslední přístup 12. 1. 2016.
- SCHWYZER, Eduard – DEBRUNNER, Albert. *Griechische Grammatik*. 2. díl: *Syntax und syntaktische Stylistik*. München: Beck'sche Verlagsbuchhandlung 1966.
- ŠLOŠAR, Dušan. *Česká kompozita diachronně*. Brno: Masarykova univerzita 1999.
- ŠLOŠAR, Dušan. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Vyd. 3., opr. a dopl. Brno: Host 2009.
- VEČERKA, Radoslav et al. *Uvedení do etymologie. K pramenům slov*. Praha: Lidové nakladatelství 2006.
- VEČERKA, Radoslav. Vliv řečtiny na staroslověnštinu. *Listy filologické*, 1971, 94, s. 129–151.
- WEISE, Oscar. *Die griechischen Wörter im Latein*. Leipzig 1882 (repr. 1964).
- WITTSTOCK, Otto et al. *Latein und Griechisch im deutschen Wortschatz: Lehn- und Fremdwörter allsprachlicher Herkunft*. Berlin: Volk und Wissen 1980.
- ŽAŽA, Stanislav. *Latina a řečtina v slovní zásobě, gramatice a terminologii slovanských jazyků*. Brno: MU 2010.

Doc. PhDr. Dagmar Muchnová, CSc., Ústav řeckých a latinských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1. Dagmar.Muchnova@ff.cuni.cz